

УДК 378.4

DOI 10.32782/NPU-VOU.2023.4(91).02

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ТРАНСФОР- МАЦІЙНІ ЗМІНИ В УНІВЕРСИТЕТ- СЬКІЙ ОСВІТІ: СУПЕРЕЧНОСТІ ПРОЦЕСУ

© Гречкосій Р., 2023

Руслан ГРЕЧКОСІЙ

докторант кафедри філософії
Навчально-наукового інституту філософії
та освітньої політики,
Державний університет
імені Михайла Драгоманова
<https://orcid.org/0009-0000-9022-7046>

Ключові слова: університет, академічна спільнота, глобалізація, освіта, освітнє середовище, інтелектуал, експерт, мультикультурні орієнтири, філософський дискурс.

Наша стаття має на меті розкрити специфіку функціонування університету в контексті глобалізаційних процесів. Головним акцентом, що виноситься на розгляд, є аналіз

тих суперечливих явищ, що привнесла в освітній процес глобалізація. Насамперед ми робимо спробу окреслити межі небезпеки для академічного середовища, що полягає в потенціюванні втрати університетом статусу осередку: такого, що формує традицію, зберігає культурні цінності та транслює високий рівень знання.

Беззаперечним є той факт, що глобалізаційні процеси не оминули жодну зі сфер, у межах яких функціонує людина. Це і культура, і економіка, і освіта тощо. Та якщо спершу, поглинаючи поле освіти, глобалізація мала більш стихійний характер, то нині ми бачимо яким чином у межах освіти її переводять у розряд стратегії. Формуються й інтенсифікуються в освітній процес такі яви-

ща, як: «академічна мобільність», «забезпечення якості», «стандарти», «автономія університету» та багато чого іншого. Відповідно, ці й інші глобалізаційні маркери мають як позитивний характер, так і власну тіньову сторону.

Однак за всім цим глобалізаційним мейнстрімом у намаганні пристосуватися під швидкозмінюваність світу університетська освіта поступово втрачає головні свої функції та руйнує місію. Так, будучи покликаною зберігати традицію та шанувувати знання, вона все більше тяжіє до інноваційності, подекуди необґрунтованої та не ви-

віреної. Це, у свою чергу, спричиняє нівелювання наукового досвіду, що формувався якщо не століттями, то десятиліттями кропіткою роботою впливових інтелектуалів. Щодо останніх, то функція інтелектуала теж набуває видозміненої форми, адже її поступово починає витісняти сумнівна постать всюдисущого «експерта».

Отже, керуючись траєкторією філософського дискурсу, ми спробуємо розглянути низку глобалізаційних змін, які зачіпають освітній простір. Та на основі цього вивести неупереджену оцінку суперечливості процесу трансформації.

Вступ. Сучасна система вищої освіти є однією зі сфер, яка чи не найперша намагається відповідати викликам часу. Тому, керуючись потоковією глобальних змінних, надто швидко підхоплює будь-які інноваційні пропозиції. Динамічний розвиток суспільства, повсюдні заклики до зростання людського капіталу з економічно вигідною складовою частиною зтягають освітній процес у круговерть гри, правила якої формуються стихійно та нашвидкуруч. Останнє призводить до того, що освітнє середовище поступово перетворюється на експериментальну лабораторію, яка не встигає проводити дослід, здебільшого запускає в розробку «сирій матеріал». «[Якщо давати] оцінку освітній стратегії країни (якщо, звісно, стратегія взагалі існує), то вона б відповідала суцільному «експериментаріуму», який ґрунтується на безперервному випробуванні на українській системі освіти різноманітних освітніх стратегій світу та в якому «піддослідними звірятами» виявляються діти та педагоги. Подібні експерименти навіть в експериментальній соціології чи психології називають «нелюдськими». Адже як тільки «наша» система освіти приймає нову стратегію <...>, з іншими нововве-

деннями та [суб'єктивним] баченням ситуації, виявляється, що в цій стратегії відсутні або логіка, або належний взаємозв'язок між вищою та середньою школами; виявляється, що для вирішення мало не всіх проблем системи освіти заплановано зниження рівня державного фінансування гуманітарного блоку освіти та його знецінення, яке може призвести в не такій і далекій перспективі до культурної деградації не лише освітньої сфери, але й суспільства загалом» [2, с. 142].

Без щонайменшого перебільшення можна стверджувати, що система університетської освіти вкотре переживає нововведення та трансформаційні зміни. Чергові стандарти, спільним знаменником яких виступають світові зразки, призводять до того, що університетська освіта потрапляє в парадоксально-суперечливу ситуацію. Зміст цього парадокса полягає в тому, що потрібно вибирати: або ж намагатися зберігати власні традиції та вивірену концепцію, ризикуючи виявитися виключеними, чи уступити експансії більш динамічних і конкурентоспроможних освітніх моделей, ризикуючи втратити значну частину власної ідентичності [1]. І все це як на рівні кожного окремого університету,

так і на рівні всієї університетської моделі країни. Стандартизація знань і формування єдиної (спільної) системи цінностей у межах університетської освіти лише спотворюють останню та призводять до нівелювання самого принципу університету.

Так, **об'єктом** даного дослідження буде виступати університетська освіта в контексті глобалізації, а **предметом** усі ті суперечності, які з'являються в університетській системі у процесі прийняття глобалізаційних викликів. **Мета та завдання** дослідження полягають у з'ясуванні як недоліків, так і переваг трансформаційних змін університетського середовища.

Екскурс в історію, або в чому полягає цінність університетської освіти? Питанню «ідеї університету» присвячено чимало розвідок: його історія, реальний стан, можливі перспективи – ці й інші питання є предметом розгляду не одного підручника, монографії чи збірки матеріалів конференції. Ми ж звернемося до окремих моделей, які розкривають зміст ідеї університету та дають чітке розуміння його ролі та значення.

Повсякчас університет виступав найголовнішою інституцією, яка передавала знання, що було там зосереджено. Передаючи та транслюючи інтелектуальні надбання, університет сприяв розвитку культури, підтримував інтелектуальні та суспільні ініціативи, а також формував і підтримував символічний капітал, що завжди виступав запорукою можливих перспектив розвитку. Навіть попри те, що університет в історії був властивий ще середньовічній традиції, можна звернутися до тих визначень університету, які є традиційними та ближчими до нашого контексту. Наприклад, візьмемо за мірило модель, яку запропонував Джон Генрі Ньюмен. На його думку, університет є «храмом науки». Завдання університету він убачав у необмеженому накопиченні знань, що сприяють «тренуванню розуму», культивуванню «здорового розмислу», а також передаванню знання та формуванню на його основі

мислячого суб'єкта. Джон Генрі Ньюмен був схильним uważати, що університет є самостійним організмом, який здатен як сам постійно оновлюватися, так і виводити зі стану застою суспільне буття (у тому разі, якщо таке стається).

У роботі «Ідея університету» Ярослав Пелікан у мислинневій полеміці із Джоном Генрі Ньюменом приходиться до думки, що університет, попри місію та завдання, має ще й моральні й інтелектуальні обов'язки, які й приводять у рух функцію постійного та самостійного відтворення університету. Як уважає інтелектуал, університетська структура сформована таким чином, що в ній доречно співіснують і тісно співпрацюють знання та наука, фундаментальні дослідження та їх упровадження на практиці. Значна роль у їхній структурі відведена традиції, що невіддільна від постійного розвитку, який створює ефект тяглості та «безперервності» життєдіяльності цього організму.

За Білом Рідінгсом, який уважає, що в університеті є три основні функції: освіта, наука й адміністрування, це ще є й інституція, яка перебуває в постійному розвитку, а тому не позбавлена розуміння реформаційних змін. Саме реформування допомагає відтворити та реалізувати культурну функцію університету. Варто звернути увагу і на такі складники, як освіта та наука, що виділяються Білом Рідінгсом. Освітній складник повсякчас забезпечують накопичені та набуті знання, але для того, щоби вони не ставали чимось заско-рузлим, необхідно постійно посилювати їх дослідницьким складником. Співдіяльність освітньої та наукової складових частин формує синергетичний ефект, який сприяє розвитку. Так, здобувачі освіти, будучи долученими до науково-дослідної діяльності, набувають навичок критичного мислення, бачення інтелектуальних перспектив, розуміння можливостей практичного застосування теоретичних надбань. І тут важливо пам'ятати, що ці складові частини мають бути вивірено розподілені.

Адже, як уважає Ярослав Пелікан, будь-яка надмірна інтенсифікація тієї чи іншої складових частин призводить до виведення будь-чого у площину формальності. Наприклад, зміщення акценту суто на дослідницьку діяльність унеможлиблює якість освітньої компоненти та призводить до хибних наукових істин.

Отже, для історичної справедливості варто визнати, що повсякчас університет виступав осередком продукування соціального пізнання. Створюючи «наукову картину світу» усередині структури, він транслює її в суспільний простір у вигляді наукового чи світоглядного матеріалу. Дискурс «ідеї університету» дає зрозуміти, що університет є таким соціальним інститутом, що повинен мати «самоуявлення та самоопис». Це відповідники розуміння бачення власного функціонування: витримування традиції та діяльність на перспективу.

Глобалізаційні процеси в освіті: академічна атмосфера сьогодення. У сучасному глобалізованому світі стає дедалі очевиднішим, що під тиском зовнішніх обставин, масштабованих змін підлягають трансформації й академічні цінності. Нині, будучи «ідеалом» (університетом), який не забезпечує високого статусу в суспільстві; не отримує належної підтримки наукової сфери з боку держави; не надає чітких перспектив працевлаштування; не забезпечує належної оплати праці тощо, він поступово втрачає свій ціннісний статус. Посилюється руйнування цього «ідеалу» ще й через глобалізаційні зміни, які всіляко нівелюють те, що століттями виводилося університетами, а саме такі традиційні академічні цінності: критичне мислення, інтелектуальну свободу, відданість інтересам справжнього знання тощо. Натомість активно впроваджуються «високі стандарти» глобалізації. За якими не те що університет, а саме знання починає вважатися «індустрією»: на рівні з «індустрією моди», «індустрією краси» є своя «індустрія знання». Глобальна наукова

культура намагається всіляко відповідати запитам ринку.

Отже, візьмемо для прикладу такий аспект, як комерціалізація. Остання девальвує академічні цінності завдяки жорсткому виходу у площину прагматичних розрахунків, а точніше, прибутку. На другий план відходить достеменно якість навчання (остання зводиться хіба до чергових стандартизованих «компетенцій»), виводячи на перший план кількісний показник. За таких умов віра в наукові пошуки чи істинність знання перетворюється на черговий добрий мем.

Як уважають дослідники, комерціалізація є корисною для розвитку університету як структури, оскільки надає їй автономії. Однак вона ж має і зворотний бік. Бертон Кларк уважає, що «комерційні стимули» [6] не завжди йдуть університетам на користь: вони не завжди спрямовані на посилення незалежності, підвищення якості освіти чи наукових досліджень. Інтелектуал наводить такий приклад. «Уявімо, що компанія *Coca-Cola* запропонувала Принстонському університету 25 мільйонів доларів за дозвіл закарбувати над входом у Нассау-холл п'ять простих слів "Things Go better with Coke" – «З кока-колою справи йдуть краще». Зрозуміло, Принстон ніколи на це не погодиться. Адже згода на розташування цього напису в настільки знаковому місці дала б зрозуміти кожному в кампусі, що за гроші у Принстоні можна купувати майже все» [5, с. 86].

Також варто повернутися до такого аспекту, як автономія. Власне обґрунтування сумнівності корисності даної характеристики можна теж знайти в Бертона Кларка. Критикуючи Джона Генрі Ньюмена за його наївну віру в те, що університетська автономія дозволяє формувати «корисну» форму монополії, Бертон Кларк доходить висновку, що навпаки, це може призвести лише до катастрофи. Ця думка формується на тлі того, що ньюменівське твердження ґрунтується на позиції, що університет у своїй автономності стає надто

законсервованій від будь-яких зовнішніх «подразників», зокрема надто підозріло ставиться до новацій, нового знання, нових кадрів тощо. «Проте навіть найзапекліший традиціоналіст повинен пам'ятати, що університет є тереном здійснення майбутнього, він присвячує себе не тільки «збереженню у віках померлих геніїв», а й «внескові живих (геніїв)». Ось чому концепція перспективи є сутнісною для визначення ідеї університету. Якщо університет нехтує імперативом перспективи й дозволяє собі вироджуватися у приватний клуб, постраждають не тільки ті, хто буде виключений із нього; сам університет буде збіднілим і нецікавим – і як установа, і як ідея» [5, с. 62]. Натомість університет має бути вільною та відповідальною спільнотою, яка розуміє для якої перспективи він реалізує ті чи інші можливості.

Якщо піддати аналізу всі ті сфери, які зачепила глобалізація, то варто відзначити, що найпогужнішою з них, яка цікава і для самої глобалізації, є економіка. Отже, якщо ми подивимося на глобалізацію в освіті, то можна побачити, що це процес усе більшого пристосування освіти до глобальної ринкової економіки. Наприклад, це можна побачити в намаганні пристосувати до освітніх практик усілякі інформаційні технології. Звісно, інформатизація має надзвичайно корисну й ефективну складову частину, яка навіть не потребує доведення, однак містить у собі і ту ж таки тіньову сторону. Попри можливості доступу до інформації, швидкості й оперативності, трансляційні можливості тощо, інформаційні системи та засоби залишаються доступними лише для окремих інституційних структур. Що, у свою чергу, породжує нерівність і складнощі щодо запитів і вимог «споживача» освітніх послуг.

Перспективи буття освіти в умовах глобалізації. Глобалізація в освіті чимдалі, тим все більше посилює нерівність. Домінування однієї мови над іншою (наприклад, нині англійської), статусність «важливих клієнтів», а точніше, іноземних

студентів у межах академічної мобільності, технічне забезпечення, яке нерівномірно розподілене, та багато чого іншого формують усі підстави для того, щоби лише увиразнити та підкреслити конкурентоспроможність або ж її відсутність. Але все б нічого, якби не йшлося про освіту, університет, отже, і рівень культури суспільства.

Хедлайнери думки освітньо-філософського дискурсу вважають, що позбутися мейнстрімності глобалізаційних нашарувань неможливо, але варто використовувати нові тенденції з розумом і лише на користь. Так, Річард Флоріда, автор відомої теорії «трех Т» (технології, талант, толерантність), стверджує, що саме університет виступає тим осередком, який здатен об'єднати носіїв креативного капіталу, що «є розмаїті, толерантні та відкриті до нових ідей» [7, с. 230]. Останні, у свою чергу, здатні формувати кореляційні зв'язки між традицією, яка орієнтована на знання, та новаціями, що заточені на економічно вигідні дослідницькі проекти. Отже, університет як скупчення креативних людей здатен стати стимулом до розвитку не лише самого університету чи міста, у якому він розташований, але й суспільства загалом. «Осердя креативного класу творять науковці й інженери, архітектори та проектанти, люди, які працюють в освіті та сфері розваг, нових технологій і нових креативних змістів» [7, с. 31]. Як зазначає Ярослав Пелікан, освітня та наукова діяльність, які відбуваються у стінах університету, є важливими лише для учасників цього процесу (здобувачі освіти, викладачі, дослідники тощо). Такий підхід властивий для до-глобалізаційної епохи. Але нині він є неефективним. Якщо освітня та наукова функції можуть бути замкнені на «стінах університету», то культурна функція, на яку вони мають безпосередній вплив, виходить за межі «університетського кампусу» і лише так засвідчує себе. Результат освітньої та наукової діяльності засвідчує свою культурну цінність тоді, коли він стає важливим

для роботодавців, держави, суспільства. Але для того, щоби університетське коло формувало та продукувало ціннісну компоненту, необхідно щоб освітня політика дотримувалася принципів гідності та свободи, уявлень про суверенітет, а також моральний і політичний порядок.

В умовах глобалізації університет здатен виступити чинником трансформації реального, а не формального впровадження нових ефективних практик у суспільне буття. Але для цього його не потрібно перетворювати на лабораторію, у якій випробовують черговий стандарт або впроваджують чергову стратегію. Саме тому потрібно визнати, що існують різні «когнітивні сили», які толерують одна з одною: визнають сфери своєї діяльності та впливу, функціонують залежно від своїх можливостей, розуміють значення таланту тощо.

Висновок. На основі всього вищезазначеного ми доходимо висновку, що в

умовах кардинальних і швидких перетворень у всіх сферах життя, які несуть як позитивні, так і негативні наслідки для суспільства, украй важливо розуміти необхідність спільної діяльності на користь розвитку духовної культури та загальнолюдських цінностей. Попри все, необхідно, аби знання та духовні цінності залишалися для самого університету орієнтиром і головною метою. Щоби вони виступали пріоритетом у розбудові та впровадженні всіх стратегій, які так активно полюбляє наше сьогодення.

Знецінення освіти та кваліфікаційна інфляція, до яких вдалося сьогодення, мають бути подолані завдяки свідомій оцінці наявної спроможності та потенційної можливості університетської структури. Інноваційний характер розвитку повинен усе ж схилитися до вивірених і апробованих практик, які не суперечать цінностям і пріоритетам університету.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Гіденс, Е. (2004).** Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя / Е. Гіденс. Київ : Альтерпрес. 100 с.
2. **Гончаренко, К. (2020).** Коли гуманітарій плакав або Криза гуманітарної освіти в Україні: симптоми і шляхи лікування. Філософія освіти. Вип. 26. Київ : Ун-т. ім. Тараса Шевченка. С. 142–161.
3. **Пелікан, Я. (2008).** Ідея університету. Переосмислення [Текст] / Ярослав Пелікан. Київ : Дух і літера. 360 с.
4. **Феномен університету в контексті «суспільства знань». (2014).** / В.П. Андрущенко, І.М. Предборська, Є.А. Пінчук, І.В. Степаненко та ін. Київ : НАПН України, 256 с.

REFERENCES

1. **Gidens, E. (2004).** *Nestrymnyi svit: yak hlobalizatsiia peretvoriuie nashe zhyttia [The Unstoppable World: How Globalization is Transforming Our Lives]* Hidens. K.: Alterpres. 100 s. [in Ukrainian].
2. **Honcharenko, K. (2020).** *Koly humanitarii plakav abo Kryza humanitarnoi osvity v Ukraini: symptomy i shliakhy likuvannia. [When the humanitarian cried or The crisis of humanitarian education in Ukraine: symptoms and ways of treatment].* *Filosofii osvity.* 26. Kyiv, Un-t. im. Tarasa Shevchenka. S. 142–161 [in Ukrainian].
3. **Pelikan, Ya. (2008).** *Ideia universytetu. Pereosmyslennia [The idea of a university] [Tekst] / Yaroslav Pelikan. K. : Duh i litera. 360 s. [in Ukrainian].*
4. **Fenomen universytetu v konteksti "suspiilstva znan" (2014).** *[The phenomenon of the university in the context of the "knowledge society"] / V.P. Andrushchenko, I.M. Predborska, Ye.A. Pinchuk, I.V. Stepanenko ta in.]. K., NAPN Ukrainy, 256 s. [in Ukrainian].*

Ruslan GRECHKOSII

THE EFFECT OF GLOBALIZATION ON TRANSFORMATIONAL CHANGES IN UNIVERSITY EDUCATION: CONTRADICTIONS OF THE PROCESS

Abstract. The purpose of the article is an attempt to reveal the specifics of the functioning of the university in the context of globalization processes. The main focus of the paper is the analysis of

the contradictory phenomena brought to the educational process by globalization. First of all, we make an attempt to outline the limits of the danger for the academic environment, which consists in the potential loss of the university's status as a center: forming a tradition, preserving cultural values and broadcasting a high level of knowledge.

The fact that globalization processes have not bypassed any of the spheres within which a person functions is indisputable. This is culture, economy, education, etc. But if at first, absorbing the field of education, globalization had a more spontaneous nature, now we can see how it is transferred to the category of strategy within the framework of education. Thus, such phenomena as "academic mobility", "rating", "quality assurance", "standards", "autonomy of the university" and many other things are formed and intensified in the educational process. Accordingly, these and other globalization markers are both positive and have their dark side.

However, behind all this globalization mainstream in an effort to adapt to the rapidly changing world, university education is gradually losing its main functions and destroying its mission. Thus, being called to preserve tradition and honor knowledge, it increasingly gravitates towards innovativeness, sometimes unfounded and unverified. This, in turn, causes the leveling of scientific experience, which was formed, if not by centuries, then by decades of painstaking work of influential intellectuals. As for the latter, the function of the intellectual is also taking on a modified form, because it is gradually being replaced by the dubious figure of the "expert". Thus, guided by the trajectory of philosophical discourse, we will try to consider a number of globalization changes that affect the educational space. And on the basis of this, make an unbiased assessment.

Key words: *university, academic community, globalization, education, educational environment, intellectual, expert, multicultural orientations, philosophical discourse.*